

Г. Тюрін,

здобувач кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОКУРОР ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Актуальність обраної теми зумовлюється тим, що однією з найбільш важливих новацій Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) від 13.04.2012 р. є запровадження особливого порядку кримінального провадження на підставі угод. Одним із провідних суб'єктів його реалізації виступає прокурор, проблеми визначення ролі якого в кримінальному провадженні на підставі угод потребують детального наукового дослідження.

Проблеми застосування договірних та альтернативних процедур у кримінальному судочинстві привертала увагу таких українських і зарубіжних учених, як Ю.В. Баулін, Л.В. Головка, О.Є. Соловйова, А.Р. Туманянц, В.В. Землянська, О.Б. Комарницька, О.А. Губська, А.В. Лапкін та інші. Водночас у їхніх роботах питання участі прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод розглядалися лише побічно. З огляду на це метою статті є заповнення таких теоретичних прогалин та визначення ролі прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод.

Провідна роль прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод зумовлюється низкою факторів, які мають як загальний, так і спеціальний характер. До загальних ми можемо віднести ту обставину, що процесуальна діяльність прокурора виступає генеруючим фактором кримінального процесу, оскільки обвинувачення зазвичай передують появі всіх інших кримінально-процесуальних функцій та обумовлює їх виникнення [1, с. 31]. Тому прокурор відіграє важливу роль у реалізації окремих інститутів кримінального провадження, зокрема й інституту угод.

До переліку спеціальних факторів можна віднести те, що згідно із ч. 2 ст. 283 КПК України прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Покладення на прокурора таких завдань, що фактично полягають у прискоренні кримінального провадження, його спрощенні й досягненні процесуальної економії, зумовлює провідну роль прокурора в реалізації інституту угод, що визначено в главі 35 КПК України.

Характеристика цієї ролі має базуватися на функціональній характеристиці прокурорської діяльності в кримінальному провадженні, одним з аспектів якої є участь прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод. При цьому необхідно відмітити, що з прийняттям нового КПК України концепція останньої зазнала кардинальних змін. Так, у Концепції реформування кримінальної юстиції від 08.04.2008 р. містилося таке поняття, як «кримінальне переслідування», що визначалося як виключна процесуальна функція прокурора, яка полягає у висуненні від імені держави обвинувачення, направленні кримінальної справи до суду, підтриманні державного обвинувачення в суді, участі в перегляді судових рішень у кримінальних справах в апеляційній та касаційній інстанціях. Крім того, було закріплено

й визначено поняття «процесуальне керівництво прокурора» як організацію процесу досудового розслідування, визначення напрямів розслідування, координацію процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпечення дотримання в процесі розслідування вимог законів України [2]. У підсумку останнє поняття отримало закріплення в новому КПК України.

Міжнародні стандарти розглядають діяльність прокурора у сфері кримінального правосуддя переважно саме в контексті здійснення кримінального переслідування. Цим зумовлюється також та важлива роль, яка покладається на цього учасника кримінального провадження у сфері застосування інституту угод. Так, згідно з п. 18 Керівних принципів ООН, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, від 1990 р. та відповідно до національного законодавства особи, які здійснюють судове переслідування, належним чином розглядають питання про припинення судового переслідування, про умовне або безумовне припинення розгляду або про відкликання кримінальних справ з офіційної системи правосуддя, при цьому повною мірою поважаючи права підозрюваного (підозрюваних) і жертви (жертв). У цих же цілях держави повинні повністю вивчити можливість прийняття програм відкликання справ не лише для зменшення надмірного завантаження судів, а й щоб уникнути того безчестя, з яким пов'язані затримання до суду, обвинувачення й засудження, а також можливих негативних наслідків тюремного ув'язнення [3]. Аналогічні обов'язки в цій сфері покладаються на прокурорів на європейському рівні. Так, у більшості європейських держав, зокрема в Бельгії, Данії, Нідерландах, Фінляндії, Франції, Швеції та інших країнах, прийнято критерій доцільності кримінального переслідування, що дає прокуратурі, за умов дотримання деяких обмежень, свободу рішення питання, чи продовжувати справу [4, с. 112]. Така тенденція знайшла відображення в

п. 3 Рекомендації № R(2000)19 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи про роль державного обвинувачення в системі кримінального правосуддя, відповідно до якого в деяких системах прокурори вирішують питання про обрання альтернатив кримінальному переслідуванню [5].

Важливо наголосити на тому, що виняткова роль прокуратури у вирішенні цього питання підкреслюється також у міжнародних документах із питань відновного правосуддя. Так, регламентуючи роль прокурора в реалізації програм примирення, п. 11 Основних принципів ООН щодо впровадження програм відновного правосуддя в кримінальних справах передбачив, що представники системи кримінального правосуддя повинні намагатися заохочувати правопорушника взяти на себе відповідальність перед потерпілим та постраждалою громадою, а також сприяти реінтеграції потерпілого та правопорушника в громаду. У п. 9 Рекомендації № R(99)19 Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації в кримінальних справах від 15.09.1999 р. передбачено, що передання справи в службу медіації та надання результатам медіації юридичного значення залежать від органів кримінальної юстиції [6]. Отже, на міжнародному рівні прокурор визнається активним учасником застосування угоди як про визнання винуватості, так і про примирення.

Визначаючи кримінальне переслідування як діяльність прокурора, спрямовану на притягнення особи до кримінальної відповідальності, у її контексті необхідно розглядати також ситуації припинення кримінального переслідування як на досудових, так і в судових стадіях, які реалізуються за обов'язкової участі прокурора. Це зумовлюється тим, що рішення про застосування альтернативи кримінальному переслідуванню має приймати той суб'єкт, який кримінальне переслідування здійснює, тобто прокурор, який і нестиме за це відповідальність [7, с. 55]. Тобто участь прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод зумовлюється необ-

хідністю визначення цим суб'єктом кримінального провадження тієї чи іншої альтернативи кримінальному переслідуванню.

Водночас варто звернути увагу на те, що поняття «кримінальне переслідування», яке широко використовується на теоретичному рівні, не закріплене в українському законодавстві. Натомість у ч. 2 ст. 36 КПК України передбачено, що прокурор здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Отже, роль прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод в українських реаліях повинна визначатися саме в межах концепції здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Таке завдання ускладнює та обставина, що поняття «процесуальне керівництво» є новим у вітчизняному законодавстві, його зміст і характер у науковій юридичній літературі залишається предметом дискусій. Так, О.Б. Соловійов, М.Є. Токарева та Н.В. Буланова процесуальне керівництво розглядають як можливість прокурора використовувати широкі процесуальні повноваження щодо органів, які провадять досудове розслідування, за необхідності втручаючись і спрямовуючи цю діяльність [8, с. 22]. Л.Р. Грицаєнко вказує, що визначені законом права прокурора, надані йому на стадії досудового слідства, мають контрольний характер, що дозволяє йому владно втручатися в оперативну діяльність підконтрольного органу [4, с. 482]. На підтвердження цієї думки можна навести позицію В.М. Юрчишина, який пов'язує зміст процесуального керівництва з організацією досудового розслідування з використанням не внутрішніх організаційно-управлінських повноважень, а правових кримінально-процесуальних повноважень владно-розпорядчого змісту [9, с. 27].

Інші дослідники відмовляються розглядати процесуальне керівництво виключно в аспекті імперативного впливу прокурора на органи досудового роз-

слідування. Так, О.О. Тушев вважає, що прокурор, здійснюючи керівництво, допомагає слідчому, органу дізнання професійно й ефективно вирішувати завдання, які постають перед ними під час розслідування злочинів [10, с. 140]. На думку Н.В. Марчук, процесуальне керівництво за своєю природою й характером є складною та багатоаспектною діяльністю, яка включає як імперативне спрямування, так і здійснення заходів щодо узгодження, координованості діяльності органів досудового слідства [11, с. 370].

Заслуговує на увагу думка О.В. Геселева, згідно з якою здійснення процесуального керівництва дозволяє прокурору безпосередньо спрямовувати перебіг кримінального провадження на його досудових стадіях, цілеспрямовано впливати на результат діяльності органів досудового розслідування та виконання ними завдань кримінального судочинства, зокрема щодо забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування [12]. Отже, одним із завдань процесуального керівництва є прискорення кримінального провадження, а його реалізація передбачає активний владний вплив прокурора на перебіг і результати досудового розслідування. Крім того, слід враховувати, що органи досудового розслідування з метою швидкого й повного розкриття та розслідування злочинів нерідко застосовують заходи процесуального примусу, обмежують конституційні права особи [13, с. 166]. Тому завданням прокурора є не просто прискорення кримінального провадження, а забезпечення реалізації процесуальної економії виключно в межах закону, з неухильним дотриманням прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Необхідність розглядати діяльність прокурора у сфері застосування інституту угод у контексті процесуального керівництва зумовлена тим, що фактично всі повноваження, які виконує прокурор у кримінальному провадженні, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 36 КПК України, спрямовані на реалізацію ним про-

цесуального керівництва досудовим розслідуванням. Як відмічається в науковій юридичній літературі, ці повноваження за своїм характером є владно-розпорядчими або імперативними [14, с. 199]. Іншою їх характерною ознакою є те, що стосовно прокурора поняття «повноваження» визначається не просто як його права, а як поєднання прав та обов'язків. Визначені в кримінальному процесуальному законі повноваження прокурора породжують обов'язкові до виконання процесуальні обов'язки інших учасників кримінального процесу та характеризують цю діяльність прокурора в організації досудового провадження як процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [15, с. 83].

Водночас необхідно звернути увагу на те, що ст. 36 КПК України не згадує в переліку повноважень прокурора спеціальні положення, присвячені його участі в кримінальному провадженні на підставі угод. Із цього можна зробити висновок, що у сфері застосування інституту угод прокурор не має певних спеціальних повноважень, а реалізує загальні, проте з тими особливостями, які передбачено главою 35 КПК України. Зокрема, можна вважати, що в цій сфері специфічного змісту набувають повноваження прокурора, передбачені п. п. 13, 14 ч. 2 ст. 36 КПК України, а саме затверджувати або відмовляти в затвердженні обвинувального акта, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта, самостійно складати обвинувальний акт, звертатися до суду з обвинувальним актом. Так, відповідно до ч. 1 ст. 474 КПК України, якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, обвинувальний акт із підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Отже, у випадку досягнення угоди відповідне повноваження прокурора повинне здійснюватися невідкладно й дещо розширюватися (щодо доручення до обвинувального акта письмової угоди).

Водночас можна стверджувати, що в КПК України передбачається низка специфічних повноважень прокурора у сфері застосування інституту угод,

які заслуговують на самостійну правову регламентацію в якості повноважень прокурора. Підтвердженням цієї тези можна вважати те, що деякі з них закріплено в галузевому наказі Генерального прокурора України № 4гн (далі – наказ № 4гн). Від прокурорів в імперативній формі вимагається їх виконання. Зокрема, відповідно до п. 5 наказу № 4гн з метою виконання завдань кримінального провадження прокурорам, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, необхідно забезпечити інформування підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, підозрюваному – про право на угоду про визнання винуватості, а також роз'яснити механізм реалізації цих прав, за наявності підстав – ініціювати під час судового провадження укладення угоди про визнання винуватості. У разі ініціювання обвинуваченим чи потерпілим укладення угоди про примирення прокурору слід роз'яснювати механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди (п. 19 наказу № 4гн). У разі невиконання угоди про визнання винуватості прокурор звертається до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку, при цьому його участь у судовому провадженні за клопотаннями про скасування судом вироку в разі невиконання угод про примирення або про визнання винуватості вважається обов'язковою (п. п. 28–28.1 наказу № 4гн) [16].

З огляду на це вважаємо, що ч. 2 ст. 36 КПК України потрібно доповнити відповідними положеннями, які регламентують участь прокурорів у кримінальному провадженні на підставі угод. Так, має бути закріплено, що за наявності підстав прокурор повинен ініціювати укладення угоди про визнання винуватості, сприяти сторонам в укладенні угоди про примирення; брати участь у розгляді судом питання про затвердження угоди; наглядати за виконанням угоди про примирення або про визнання винуватості, а в разі їх невиконання – звертатися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку тощо.

Ключові слова: прокурор, кримінальне провадження на підставі угод, кримінальне переслідування, процесуальне керівництво, угода про примирення, угода про визнання винуватості.

Статтю присвячено вивченню проблем ролі прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод. Досліджуються повноваження прокурора та функціональна спрямованість його діяльності в цій сфері.

Статья посвящена изучению проблем роли прокурора в уголовном производстве на основании соглашений. Исследуются полномочия прокурора и функциональная направленность его деятельности в этой сфере.

Article is devoted to studying of problems of a role of the prosecutor in criminal proceedings on the basis of agreements. Powers of the prosecutor and a functional orientation of his activity in this sphere are investigated.

Література

1. Абашева Ф.А. Функциональная характеристика современного российского уголовного процесса / [Ф.А. Абашева, Т.З. Зинатуллин] ; под ред. З.З. Зинатулина. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 216 с.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування : прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками (Гавана, Куба, 27.08 – 07.09.1990 р.) // Правові основи прокурорської діяльності в Україні : [наук.-практ. посібник] / А.В. Лапкін. – Х. : Право, 2013. – С. 48–54.
4. Грицаєнко Л.Р. Прокурорська діяльність в Україні в світлі сучасного світового досвіду : [монографія] / Л.Р. Грицаєнко. – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. – 576 с.
5. Про роль державного обвинувачення в системі кримінального правосуддя : Рекомендація № R(2000)19 Комітету міністрів дер-

жавам-членам Ради Європи від 06.10.2000 р. // Правові основи прокурорської діяльності в Україні : [наук.-практ. посібник] / А.В. Лапкін. – Х. : Право, 2013. – С. 55–60.

6. Рекомендація № R(99)19 Комітету Міністрів Совета Европы по медиации в уголовных делах : принята Комитетом Министров 15.09.1999 г. на 679-й встрече представителей Комитета Министров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intermediation.narod.ru/index/0-34>.

7. Лапкін А.В. Кримінальне переслідування – перспективна функція прокуратури / А.В. Лапкін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 1. – С. 52–58.

8. Соловьев А.Б. Прокурор в досудебных стадиях уголовного процесса России / А.Б. Соловьев, М.Е. Токарева, Н.В. Буланова. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 176 с.

9. Юрчишин В.М. Прокурор як керівник досудового розслідування / В.М. Юрчишин // Адвокат. – 2012. – № 7. – С. 26–30.

10. Тушев А.А. Прокурор в уголовном процессе Российской Федерации / А.А. Тушев ; под ред. И.Ф. Демидова. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 325 с.

11. Марчук Н.В. Щодо визначення змісту діяльності прокурора зі здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням / Н.В. Марчук // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2012. – № 2. – С. 369–376.

12. Геселев О.В. Процесуальний статус та повноваження прокурора за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О.В. Геселев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsj.gov.ua/training/judjes/kpk6>.

13. Прокурорський нагляд в Україні : [підручник] / за ред. І.Є. Марочкіна, П.М. Каркача. – Х. : Одиссей, 2005. – 240 с.

14. Каркач П.М. Організація роботи прокуратури міста, району. Методичний посібник з організації роботи в міських, районних прокуратурах / П.М. Каркач. – Х. : Право, 2008. – 352 с.

15. Крюков В.Ф. Прокурор в уголовном судопроизводстве России (история и современность) / В.Ф. Крюков. – Курск, 2012. – 500 с.

16. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора України № 4гн від 19.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.